

เจ้าของ
ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ปรึกษา
ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศุขเวทย์
ศาสตราจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน
ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. สุนทร ฐะรังษี
รองศาสตราจารย์ ดร. มารค ตามไท

บรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา

กองบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณา สถาอานันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประทุม อังกูโรหิต
รองศาสตราจารย์ ดร. ไสริจ หนึ่งศัลยกรรม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชานูณพงศ์ บุญหนุน

ฝ่ายสมาชิก
อรวรรณ สะหาบ
สังเวียน พู่เพ็ญ

สำนักงาน ชั้น ๑๑ อาคารบรมราชกุมารี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
รหัสไปรษณีย์ ๑๐๓๓๐ โทรศัพท์
(๐๒) ๒๕๔๔๖๕๕

การส่งข้อเขียน
กองบรรณาธิการยินดีรับพิจารณาข้อเขียน
ทางวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่นบทความ
บทความวิจัย รายงานผลการวิจัย บทความ
หนังสือ หรือบทวิจารณ์ข้อเขียนที่เกี่ยพิมพ์ใน
วารสารพุทธศาสนศึกษา จากนักวิชาการและ
บุคคลภายนอกมหาวิทยาลัย ผู้สนใจส่งข้อเขียน
กรุณาส่งสำเนาข้อเขียนนั้น ๒ ชุด
พร้อมแผ่นบันทึกข้อมูล (ถ้ามี) ถึงบรรณาธิการ

อัตราค่าสมาชิก
๑ ปี ๓ ฉบับ ๖๐ บาท
๒ ปี ๖ ฉบับ ๑๒๐ บาท
๕ ปี ๑๕ ฉบับ ๓๐๐ บาท
สมัครเป็นสมาชิกติดต่อ ดร. ประทุม อังกูโรหิต
สำนักงานวารสารพุทธศาสนศึกษา ชั้น ๑๑
อาคารบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

ขนาดตั้งจ่ายไปรษณีย์จุฬาลงกรณ์

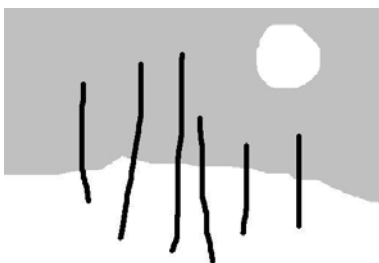
จำหน่ายปลีก เล่มละ ๒๐ บาท
ที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา ตามที่อยู่ข้างบน
พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารรายสี่เดือนของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ISSN 0858-8325 ๑ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๕

จากบรรณาธิการ

ชีวิต การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม

มีคำถามที่สำคัญอยู่คำถามหนึ่งที่ผมคิดว่าเรา
ที่เป็นผู้ซึ่งนับถือศาสนาต่างๆควรจะถามตนเอง คำถามที่ว่านั่นคือ “ระหว่างชีวิตกับ
ศาสนา อะไรสำคัญกว่ากัน ” ทำไมผมจึงชวนท่านผู้อ่านคุยกันด้วยเรื่องนี้ เมื่ออ่าน
ข้อเขียนนี้จบแล้ว ท่านผู้อ่านน่าจะเข้าใจจุดประสงค์ของผมได้
คำถามว่าอะไรสำคัญกว่าอะไรนั้นดูเหมือนเหมือนจะตอบได้ไม่ยาก แต่เอาเข้าจริง
คำถามนี้ผมคิดว่ายาก คนบางคนเข้าใจว่าชีวิตเป็นทุกสิ่งทุกอย่างก็คงไม่เลืงเล่ที่จะ
ตอบว่า “สำหรับข้าพเจ้า ศาสนาต้องสำคัญน้อยกว่าชีวิตแน่ๆ ” สำหรับคนประเภทนี้
เมื่อชีวิตสำคัญกว่าอะไรทั้งหมด หมายความว่าเมื่อชีวิตเป็นแกนกลางของทุกสิ่ง อะไร
ก็ตามแต่ที่อยู่รอบๆชีวิตก็จะมีสถานะเป็นอุปกรณ์บ้าง เครื่องประดับบ้าง หรือปัจจัย
สนับสนุนในทางใดทางหนึ่งบ้าง ที่จะทำให้ชีวิตนั้นมีความหมายขึ้น ดีขึ้น ได้รับ
ประโยชน์หรือความสะดวกสบายมากขึ้นเป็นต้น ของบางอย่างอาจเห็นง่ายกว่าเป็น
เครื่องมือของชีวิตเช่นช้อนสำหรับตักข้าวกิน รถสำหรับขับพาไปไหนต่อไหน
สำหรับของที่เห็นชัดๆว่าเป็นเพียงเครื่องมือของชีวิตเช่นนี้ การให้ความสำคัญแก่สิ่ง
เหล่านี้มากกว่าชีวิตย่อมเป็นความโง่เขลา แน่แน่นอนว่า เงินนั้นก็จัดอยู่ในของประเภทนี้
คนที่หาเงินอย่างที่เรียกว่าหาใจเข้าก็เป็นเงิน ออกก็เป็นเงินนั้น ในสายตาของผู้ที่เห็น
ว่าชีวิตคือสาระสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ย่อมเป็นบุคคลที่น่าสงสาร น่าสงสารเพราะเขา
ของที่มีค่ามหาศาลไปเสียเวลากับการสะสมสิ่งที่ไม่เป็นแก่นสาร

มีของบางอย่างที่ละเอียดมากขึ้นมากกว่าวัตถุเงินทองนั้น สิ่งเหล่านี้ถามว่ายังควรถือว่าสำคัญน้อยกว่าชีวิตไหม ผมขอยกตัวอย่างสักสองสามเรื่อง อย่างแรกคือการศึกษา อย่างที่สองคือวัฒนธรรม อย่างสุดท้ายคือศาสนา ปราชญ์จีนท่านหนึ่งชื่อ “เล่าจื๊อ” กล่าวเอาไว้ในคัมภีร์ที่ชื่อ “เต๋าเต๋อจิง” ว่า ความฉลาดรอบรู้มากเกินไปนั้นไม่ดี ข้อความนี้มีผู้ตีความว่าท่านผู้เขียนหมายความว่า “ไม่ควรเสียเวลาอันมีค่าในชีวิตไปกับการศึกษาจนเกินไป ” การศึกษาในที่นี้คงหมายถึงการเรียนหนังสือ หากว่าการตีความนี้ตรงกับที่ท่านผู้เขียนต้องการ ก็หมายความว่าท่านเล่าจื๊อนั้นก็เป็นผู้หนึ่งที่เห็นว่าชีวิตนั้นสำคัญกว่าการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจกันคือเรียนหนังสือมากๆ เพื่อให้มีดีกรีนานาหรือพ่วงท้ายก็ตามแต่ ทำไมปราชญ์ท่านนี้จึงคิดเช่นนั้น ผมเข้าใจว่าท่านคงมองว่า ชีวิตนั้นเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีค่า การเกิดเป็นคนนั้นยากง่ายอย่างไร ผมไม่ทราบ รู้แต่ว่าเกิดมาแล้วเรามีช่วงเวลาจำกัด ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวนี้อะไรมากมายเหลือเกินสำหรับให้เราได้ลิ้มลองในฐานะรสชาติ

ของการได้เกิดมาเป็นคน มีมิตรภาพ ครอบครัว การผจญภัย การได้หัวเราะร้องไห้ สิ่งเหล่านี้คือตัวอย่างของรสชาติชีวิต การเรียนหนังสือมากเกินไป มากจนถึงขนาดว่าใช้เวลาแทบจะครึ่งหนึ่งของชีวิตกับมัน แล้วทำให้เรากลายเป็นนักวิชาการชนิดนอนหนังสือ สวมแว่นสายตาดำหนาเตะ ไม่ค่อยมีเพื่อน ไม่ค่อยได้พูดกับใคร อาจไม่ได้แต่งงานเพราะไม่ค่อยได้คบใคร แล้ววันหนึ่งก็ตายไปอย่างเงียบเหงาในคอนโดที่เต็มไปด้วยกองหนังสือ ชีวิตแบบนี้ผมคิดว่าไม่ได้ถูกใช้อย่างคุ้มค่า ไม่คุ้มค่าเพราะเป็นชีวิตที่ดำเนินไปภายในมิติเดียว กล่าวอีกอย่างคือโลกนั้นกว้างนัก แต่การใช้ชีวิตแบบนี้ทำให้โลกที่กว้างนั้นแคบลงถนัดใจ

นักเขียนอเมริกันคนหนึ่งเคยตอบจดหมายที่มีคนเขียนไปถามว่าทำอะไรจะเป็นนักเขียนได้ เขาตอบว่าการเป็นนักเขียนนั้นเกิดไม่ได้หากปราศจาก “การใช้ชีวิต” ผมเคยเขียนไว้ที่ไหนสักแห่งว่าการเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ หรือศาสตราจารย์นั้นสามารถเป็นได้โดยไม่ต้องใช้ชีวิต แต่การเป็นศิลปิน กวี นักเขียนต้องการการใช้ชีวิต สิ่งที้นักวิชาการหรือผู้อยู่ในวงการศึกษาดูการนั้นคือ “ห้องสมุด” แต่สิ่งที่กวีหรือนักเขียนต้องการนั้นอยู่ “นอกห้องสมุด” เดียวนี้ผมได้ยินคนพูดกันมากเรื่องการศึกษาที่อยู่นอกห้องเรียน ถ้าการศึกษาหมายถึงการใช้ชีวิต การศึกษากับตัวชีวิตก็เป็นสิ่งเดียวกัน คำถามเรื่องการศึกษากับชีวิตอะไรสำคัญกว่ากันก็ไม่มี แต่ที่เราถามคำถามนี้กันอยู่เวลานี้ก็เพราะการศึกษายังคงอยู่ในห้องเรียน พอแม่ไม่ได้อยู่ในโลกยังเกรี้ยวกราดขนาดอาจฟาดสมุดรายงานผลการเรียนของลูกลงกับพื้นเมื่อพบตัวเลขในนั้นไม่เป็นดังใจที่ตนต้องการ ทำประหนึ่งว่าชีวิตของลูกจะมีค่าก็ต่อเมื่อตัวเลขในสมุดรายงานนั้นสามารถทำตนยิ้มออกมาได้เท่านั้น คนเช่นนี้คงไม่เห็นว่าการที่ถูกได้ใช้ชีวิตของเขาอย่างที่เขาต้องการบ้างมีคุณค่าอะไร

แล้วเรื่องของวัฒนธรรมหรือจารีตประเพณีล่ะ ชีวิตเราควรเกี่ยวข้องกับสิ่งนี้ขนาดไหน ผมเคยดูหนัง (ที่น่าจะเป็นที่รู้จักกันดีในวงการหนัง) เรื่อง “คนสี่ขอบหลังคา” หนึ่งเรื่องนี้บรรยายความผูกพันของชีวิตชาวฮิวที่มีต่อจารีตประเพณีของตนเอง แม้ว่าผมจะเห็นว่าจารีตประเพณีนั้นมีความหมายต่อเรามาก มากถึงขนาดว่าหากขาดสิ่งนี้ชีวิตจะเหลืออะไรเอาไว้ให้แก่เราบ้างก็ไม่ว่า แต่ในท้ายที่สุดแล้ว ผมก็ยังคิดว่าเราสามารถถามได้ว่า “ชีวิตยังสำคัญหรือมีค่ากว่าจารีตประเพณี ไข่หรือไม่ ” ผมนั่นเป็นคนอิสาน เกิดและเติบโตมาในหมู่บ้านที่มีจารีตประเพณีแบบอิสาน ในช่วง ๒๐ กว่าปีที่ผ่านมานี้ ผมแทบไม่ได้พูดภาษาอิสานเลย เมื่อต้องพูด (เช่น โทรศัพท์ไปหาพ่อแม่) ลิ่นมันแข็ง พูดไม่คล่องเลย ลูกผมพูดภาษาอิสานไม่ได้ การเป็นคนกรุงเทพทำให้ลูกผมไม่มีรากเหง้าทางด้านวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ ไม่รู้จักเสี่ยงพิณ เสี่ยงแคน หมอลำ งานวัด การลงแขก หรือหนังชายา... วัฒนธรรมสำหรับผมนั่นเป็นเรื่องยากที่จะ

บรรยาย สิ่งนี้ผมคิดว่าลึกซึ้งกว่า การศึกษา การศึกษานั้นเราทำให้เท่ากับคนอื่นในโลกได้ เด็กไทยไม่น้อยแข่งโอลิมปิกวิชาการชนะชาติอื่นๆซึ่งบางทีก็เป็นชาติเจ้าตำรับวิชาการแขนงนั้นเสียด้วยซ้ำ แต่ผมไม่คิดว่าฝรั่งจะชมมวยไทยได้เท่าคนไทย เพราะการชมมวยไทยนั้นเป็นวัฒนธรรม ในทำนองเดียวกัน คนไทยเราก็คงไม่อาจทำไวน์ได้อย่างที่คนในยุโรปทำได้ วัฒนธรรมเรียนรู้ได้อย่างคนนอก แต่จะให้เป็นอย่างนั้นไม่ได้ ภาษาอีสานนั้นมีหลายเรื่องที่ภาษาไทยภาคกลางไม่มี ผมเคยรู้สึกว่าการที่บรรพบุรุษรู้จักใช้ภาษาแบบนี้เป็นความลึกซึ้งอย่างหนึ่ง แต่เมื่อผมไม่ได้ใช้ภาษาของตนเลย ความลึกซึ้งนั้นก็หลุดลอยไป ผมเคยพูดกับเพื่อนที่เป็นคนภาคกลางว่า “ในภาษาอีสานนั้นคำคำหยาบคายอย่างที่คุณภาคกลางโดยเฉพาะคนกรุงเทพคำกันนั้นไม่มี ” เพื่อนทำท่าไม่เชื่อ แต่นี่คือความจริง ทำไมในภาษาของบรรพบุรุษผม คำคำอย่างหยาบคายไม่มี แม้จะมีคำคำบ้าง แต่คำคำทั้งหลายเหล่านี้มีนัยของความเอ็นดูหรือให้ฟังเป็นเรื่องขบขัน คนที่ถูกคำจะไม่มีทางโกรธแค้นเพราะคำพวกนี้ได้เลย เรื่องนี้ต้องการการสืบสาวทางวัฒนธรรม แต่ผมเชื่ออย่างหนึ่งว่า

สังคมที่ไม่มีภาษาคำอันหยาบคายนั้นเป็นสังคมที่คงมีอะไรดีงามแฝงอยู่มาก เวลานี้เด็กอีสานสมัยใหม่ยืมคำคำของคนภาคกลางไปใช้ นักการเมืองอีสานก็ยืมภาษาคำของคนภาคกลางไปใช้ ไม่อย่างนั้นจะปราศรัยหาเสียงอย่างเผด็จร้อนไม่ได้เลย การที่สังคมอีสานสมัยใหม่มีคำคำที่แม้จะเป็นคำยืม แต่นี่ก็สะท้อนว่าได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมของเราไปไม่น้อยทีเดียว

จะอย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมเก่าก็เป็นสิ่งที่เราละทิ้งไปเมื่อต้องไปอยู่ต่างที่ต่าง วัฒนธรรม นานเข้าเราซึ่งเดิมเป็นคนแปลกหน้าก็อาจคุ้นเคยกับวัฒนธรรมใหม่นั้น ในแง่ชีวิตก็เป็นหลัก ส่วนวัฒนธรรมก็เป็นรอง วัฒนธรรมนั้นยังต่างจากชีวิตตรงที่วัฒนธรรมมีด้านที่เป็นความเลวร้ายได้ ผมหมายถึงวัฒนธรรมที่ถูกใช้เพื่อเอาเปรียบคนบางคนหรือบางประเภทในสังคม ศาสนานั้นละเอียดกว่าวัฒนธรรม เมื่อละเอียดกว่า การถามว่าระหว่างชีวิตกับศาสนาอันไหนสำคัญกว่ากันจึงยากมากขึ้นไปอีก ที่ผ่านมาราพุดถึงการเรียนหนังสือว่าทำให้เหมือนกันได้ทั้งโลก แต่เราทำอย่างนั้นไม่ได้เลยกับวัฒนธรรม นี่แสดงว่าวัฒนธรรมละเอียดกว่าการศึกษา ในทำนองเดียวกัน เราพูดว่าเมื่อจำเป็น เราอาจต้องทิ้งวัฒนธรรมเก่าไปอยู่ในวัฒนธรรมใหม่ แม้จะใช้เวลา แต่ที่สุดเราก็จะสามารถเปลี่ยนวัฒนธรรมได้ ถ้าศาสนาละเอียดกว่าวัฒนธรรม เราก็จะทำเช่นเดียวกันนี้ไม่ได้เลยกับศาสนา

ท่านผู้อ่านอาจนึกแย้งว่า การเปลี่ยนศาสนาเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก เวลานี้มีชาวฝรั่งจำนวนไม่น้อยที่ละทิ้งศาสนาเดิมหันมานับถือพระพุทธศาสนา ที่วัดป่านานาชาติของหลวงพ่อบุญนั้นมีประจักษ์พยานเรื่องการละทิ้งศาสนาเดิมมาหาศาสนาใหม่มากมาย จะอธิบายเรื่องนี้อย่างไร ไม่เพียงเท่านั้น ในพระไตรปิฎกก็กล่าวถึงการเปลี่ยนศาสนาของผู้คนอย่างชนิดที่เรียกว่ามโหฬาร เช่นกรณีขณิกขณิกที่น้องพร้อมบริวาร เป็นต้น นี่ก็แปลว่าศาสนานั้นท้ายที่สุดก็เหมือนการศึกษาและวัฒนธรรมในแง่ที่ว่า เราละทิ้งของเก่าไปหาของใหม่ได้

แต่ผมคิดว่า ศาสนาอย่างไรเสียก็ละเอียดกว่าสองสิ่งนั้น อาจเป็นไปได้ที่เราสามารถละทิ้งศาสนาเก่าไปหาศาสนาใหม่ แต่นั่นจะเกิดก็ต่อเมื่อภายในชีวิตของคนผู้นั้นมีความเปลี่ยนแปลงในระดับที่ “วิกฤต” จริงๆ ผมยอมรับว่าการเปลี่ยนศาสนาของคนจำนวนไม่น้อยเลยเป็นเรื่องในระดับวัฒนธรรม หรือไม่ก็เลยไปถึงขั้นระดับการศึกษา คืออยากลองเรียนรู้ของใหม่ ฝรั่งบางคนนั้นลงทุนบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจเป็นนิยายเถรทาทในบ้านเรา พม่า ลัทธิ หรือมหายานเช่นเซน ในอเมริกา เป็นต้น แต่การทำเช่นนี้หลายคนได้แสดงว่ากระทำไปอย่างที่เป็นการศึกษาเท่านั้น ท้ายที่สุดเขาก็กลับไปหาศาสนาเดิม ท่านพุทธทาสท่านตั้งปณิธานเอาไว้ข้อหนึ่งในสามข้อที่สำคัญว่า “จะพยายามทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาต่างๆ ได้เข้าถึง

สิ่งที่เป็หัวใจแห่งศาสนาของตน” ปณิธานข้อนี้ผมคิดว่ามีความหมายอันลึกซึ้งแฝงอยู่มาก การพยายามทำให้ผู้อื่นหันมานับถือศาสนาของตนนั้นเป็นสิ่งที่ศาสนาโดยทั่วไปกระทำกัน แต่ปณิธานข้อนี้ของท่านพุทธทาสไปไกลกว่านั้น ท่านอาจมองเห็นว่า “ตัวศาสนาแท้ๆ” นั้นหากใครได้เข้าถึงเขาก็จะเห็นได้เองว่าการเปลี่ยนศาสนาเป็นเรื่องที่ไม่มีเหตุผลเอาเสียเลย ดังนั้น แทนที่เราจะตั้งเป้าหมายว่าจะชักชวนจะโดยวิธีใดก็ตามแต่ให้คนอื่นมานับถือศาสนาของเรา เราก็ควรทำสิ่งที่ลึกซึ้งกว่านั้น คือช่วยให้เพื่อนต่างศาสนาของเราได้ตระหนักรู้ว่าส่วนที่ลึกซึ้งที่สุดที่เหมือนกันในทุกศาสนามีอยู่แล้ว ในศาสนาของเพื่อนนั้นแหละ ศาสนาในความหมายอันลึกซึ้งนี้จะมีเพียง ๑ ศาสนาสำหรับ ๑ ชีวิต เปลี่ยนไม่ได้ โลกย้ายไม่ได้ ศาสนาอย่างที่เป็นวัฒนธรรมหรือแพชชันนั้นมีได้หลายศาสนา เปลี่ยนได้ ย้ายได้

จะอย่างไรก็ตาม คำว่า “ศาสนา” นั้นก็เหมือนคำอื่นๆ ในภาษาประจำวันของมนุษย์เราที่มีความหมายหลายอย่าง โดยที่ความหมายต่างๆ ของคำเหล่านี้ก็คนเรานั้นแหละเป็นผู้สร้างขึ้น คนเราอยู่ด้วยกันในโลกเป็น

จำนวนมาก แต่ละคนก็ต่างความคิดต่างจิตใจ วันก่อนผมนั่งขับรถกลับบ้านแล้วถูกถามว่าพอไม่กินเจหรือเพราะตอนนี้อย่างเข้าเทศกาลกินเจแล้ว ผมลองพูดเล่นๆ กับลูกว่า “ไม่กิน เพราะพ่อดูไม่คิดว่าการกินเจเป็นความดี” ลูกสาวก็ย้อนถามว่าทำไมล่ะ ผมก็ลองตอบไปว่าทำไมการกินอาหารอย่างนี้อย่างนั้นจึงกลายมาเป็นความดีได้หนอ ถ้าสิ่งนี้เป็นความดี การสวมเสื้อผ้า รองเท้า หรือแว่นตาอย่างนี้อย่างนั้นก็สามารเป็นความดีได้ แต่พ่อดูไม่คิดว่าจะมีการสวมเสื้อผ้าแบบไหนที่จะเป็นความดีขึ้นมาได้ สิ่งที่เรารู้ทำได้มีเพียงสวมเสื้อผ้าที่เราแน่ใจว่าไม่สร้างความเดือดร้อนแก่สัตว์เช่นผ้าไหม ผ้าขนสัตว์เป็นต้น แต่นั่นก็ไม่ใช่ความดี เป็นเพียงการไม่ทำชั่วหรือไม่สนับสนุนให้คนทำชั่วนั่น ลูกสาวก็เถียงผมว่า นี่แหละที่เขาเรียกว่าความดี คนกินเจทำดีเพราะการกินเจทำให้เกิดการงดเว้นที่จะฆ่าสัตว์ ผมเลยแหย่ลูกเล่นว่า “ลูกเอ๋ยสมมติมีมนุษย์ต่างดาวมาปกครองเราแล้วพวกมันก็กินเราเป็นอาหารเหมือนที่เรากินเป็ดกินไก่เวลานี้ ในเดือนหนึ่งของท้ายปี มนุษย์ต่างดาวเหล่านี้ก็สมมติให้เป็นวันกินเจ พวกมันงดเว้นไม่กินพวกเรา ๑ เดือน พ่อไม่คิดว่าพวกมันทำดี เพราะพวกมันไม่มีสิทธิกินเราตั้งแต่แรกแล้ว คนที่เดินผ่านธนาคารแล้วไม่ปล้นนั้น ไม่ใช่คนดี เพราะเขาไม่มีสิทธิปล้นตั้งแต่แรกแล้ว ” ลูกสาวก็เถียงต่อว่าเทียบเรื่องปล้นธนาคารไม่ได้หรอกพ่อ มันไม่เหมือนกัน ดูเหมือนเธอจะยังเด็กเกินกว่าจะอธิบายให้ผมเห็นว่ามันต่างกันอย่างไร แต่เธอรู้สึกว่าต่างกัน ดังนั้นเธอจึงยืนยันว่าการกินเจนั้นเป็นความดี จะเห็นว่าเพียงเรื่องเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่องการกินผักก็เป็นปัญหาให้เราองได้ต่างกัน เรื่องอื่นๆ ในทางศาสนาย่อมจะซับซ้อนและมองได้หลายแง่หลายมุมมากกว่านี้

ศาสนาตามความเห็นของผมมีสองแบบหลักๆ คือ “ศาสนาในรูปของวัฒนธรรม” กับ “ศาสนาที่แท้ที่อยู่ในตัวเรา” ศาสนาสองแบบนี้ไม่จำเป็นต้องขัดกัน และอันที่จริงสองแบบนี้ควรส่งเสริมกัน คืออย่างแรกจะเป็นเครื่องมือให้เราก้าวไปสู่อย่างที่สอง แต่เท่าที่เป็นมา ศาสนาอย่างแรกกลับเป็นอุปสรรคขัดขวางศาสนาอย่างหลัง โดยที่ความเข้มข้นของการขัดขวางนี้จะเพิ่มขึ้นตามลำดับนับจากวันที่พระศาสดาในศาสนานั้นๆ ท่านดับขันธไปแล้ว ท่านพุทธทาสนั้นได้แสดงตัวเป็นตัวอย่างให้เราเห็นว่าแม้กระแสของการพัฒนาทางศาสนาจะไหลบ่าไปในทางที่ผมตั้งข้อสังเกตข้างต้น แต่เราก็สามารถทวนกระแสได้ สำหรับผม สิ่งหนึ่งที่สำคัญมากที่ท่านพุทธทาสได้ใช้ตัวท่านเองทดลองทำให้พวกเราดูก็คือการพยายามเบี่ยงเบนทิศทางของศาสนาในแง่วัฒนธรรมให้หันจากการเป็นอุปสรรคขัดขวางศาสนาที่แท้มาเป็นตัวสนับสนุน ซึ่งดูเหมือนท่านจะเชื่อว่าสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้นสองอย่างนี้คล้อยตามกัน พวกเราคงจำปาฐกถาธรรมประวัติศาสตรของท่านสองเรื่องที่ชื่อ “วิถีแห่งพุทธธรรม” กับ “ภูเขแห่งวิถีพุทธธรรม” กันได้ ในปาฐกถาเรื่องแรกนั้นท่านได้เสนอว่า

อะไรคือแก่นแท้ของ
พระพุทธศาสนา และเราจะเข้าถึง
ได้อย่างไร ส่วนในปาฐกถาที่สอง
ท่านได้เสนอว่า ปัจจุบันการเข้าถึง
แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา
กระทำได้ยากยิ่ง เพราะมี “ภูเขา”
ทางวัฒนธรรมกีดขวางหรือบดบัง
เนื้อแท้ของศาสนาอยู่ในปาฐกถา
แรก ท่านกล่าวว่าหัวใจของ
พระพุทธศาสนาคือ “พระพุทธ”
“พระธรรม” และ “พระสงฆ์” โดย
ท่านได้ขยายความว่าสามสิ่งนี้เป็น
นามธรรม เกี่ยวข้องกลมกลืนเป็น
เนื้อเดียวกัน เป็นสิ่งที่เราชาวพุทธ
จะต้อง “ประดิษฐาน” ไว้ในตัวเรา
เราจึงจะเชื่อว่าเป็นชาวพุทธ และ
ในปาฐกถาที่สองท่านได้กล่าวว่า
“สิ่งที่บดบังพระพุทธอันเป็น
นามธรรมนั้นก็คือพระพุทธทาง
วัฒนธรรมอันได้แก่พระพุทธรูป
สิ่งที่บดบังพระธรรมอันเป็น
นามธรรมนั้นก็คือพระธรรม
ในทางวัฒนธรรมอันได้แก่
พระไตรปิฎกที่เป็นเล่มหนังสือ
หรือใบลาน ส่วนสิ่งที่บดบัง
พระสงฆ์อันเป็นนามธรรมนั้นก็
คือพระสงฆ์ทางวัฒนธรรมอัน
ได้แก่นุญช์ที่ครองเพศพระภิกษุ”
ปาฐกถาที่สองนี้มีคนไม่เข้าใจ ไม่
เห็นด้วย และไม่ชอบใจ จน
กลายเป็นเรื่องอื้อฉาวกล่าวขานกัน
ทางหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น ผม

เข้าใจว่าคนที่คิดเขียนท่านพุทธทาสบางคนก็กระทำไปอย่างหวังดีต่อพระพุทธศาสนา
เวลานี้คนเช่นนี้ก็มิได้อยู่เป็นจำนวนไม่น้อย บางท่านก็อาจได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ทาง
ศาสนาเสียด้วยซ้ำ
ท้ายที่สุดแล้ว ผมคิดว่าคนที่ใครจะเข้าใจอย่างไรต่อศาสนาของตนก็สุดแต่ว่าคนผู้นั้น
มีจุดยืนในการตั้งคำถามเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับชีวิตอย่างไร ท่าน
พุทธทาสนั้นแม้จะตั้งใจตั้งชื่อตนเองว่า “ทาสของพระพุทธเจ้า” แต่ผมคิดว่าท่านเอง
ท่านเข้าใจความหมายของคำคำนี้ของท่านเอง ซึ่งอาจจะต่างจากเรา ต่างจากศิษย์ที่
ใกล้ชิดท่านมากก็ได้ ปกติทาสนั้นไม่ตั้งคำถามเกี่ยวกับนาย ผมเชื่อว่าท่านพุทธทาส
ก็ไม่ตั้งคำถามเกี่ยวกับนายของท่านอันได้แก่พระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าที่ท่านไม่ตั้ง
คำถามนั้นผมคิดว่าเป็นพระพุทธเจ้าซึ่งมีคุณสมบัติตามที่ท่านได้แสดงไว้ในที่ต่างๆ
มากมายเช่นในปาฐกถาสองเรื่องที่ผมเอ่ยนามข้างต้น ในพระไตรปิฎกที่เป็นเล่ม
หนังสือนั้นมีข้อความที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าและสิ่งที่ทรงสอนเอาไว้มากมาย ผมเชื่อ
ว่าท่านพุทธทาสยังไม่คิดว่าภาพของพระพุทธเจ้าตามที่คัมภีร์บรรยายไว้นั้นเป็นภาพที่
เราจะต้องยอมรับว่า “นี่แหละคือนายของเราแท้ๆ” คัมภีร์นั้นส่วนหนึ่งเป็นผลงานทาง
วัฒนธรรม เกิดจากมือของคน และเป็นไปได้ที่ด้วยกาลเวลาที่ยาวนาน มือต่างๆ ที่เข้า
มาช่วยกันบันทึกเรื่องราวของนายแห่งตนจะค่อยๆ เพิ่มเติมตกแต่งอะไรต่อมิอะไรเข้าไป
ด้วยความรักและศรัทธาในนายนั่นเอง หาใช่อะไรไม่ แต่ผลที่สุด สิ่งที่ค่อยสะสม
มากขึ้นตามเวลาก็คือ ภาพแท้ๆของนายอันเป็นแก่นของพระศาสนานั้น ได้ถูกหุ้มห่อ
เอาไว้ด้วยสิ่งตกแต่งที่มาจากความรักและศรัทธาของบ่าวในแต่ละยุคแต่ละสมัย ท่าน
พุทธทาสเป็นบ่าวของพระพุทธองค์ก็จริง แต่ท่านเป็นบ่าวที่พยายามคุ้มและลอกคราบ
สิ่งที่หุ้มห่อภาพอันแท้จริงของพระพุทธองค์และสิ่งที่ทรงสอน พร้อมกับชวนพวกเรา
ให้ทำอย่างนั้นเพื่อแสดงความรักและศรัทธาที่แท้ต่อพระศาสดา เพื่ออะไร ก็เพื่อให้
ท้ายที่สุดเมื่อไม่มีอะไรกีดขวางเป็นภูเขา “ชีวิตเรา” กับ “พระองค์” จะได้เชื่อมต่อเข้า
หากันนั่นเอง ~